

Syntaktické vztahy

ROVINA JAZYKOVÉ REPREZENTACE	ROVINA JAZYKOVÉHO VÝZNAMU
parataxe = mluvnický vztah bez závislosti	koordinace = kombinace prvků téhož paradigmatu
hypotaxe = mluvnický vztah syntaktické závislosti	subordinace = kombinace prvků různých paradigmat
juxtapozice = prosté přiřazení bez mluvnického vztahu	apozice = identický prvek pojmenovaný různými výrazy

Parataxe – paratakticky se spojují věty a větné členy, jejichž obsahy jsou na sobě významově nezávislé, ale existuje mezi nimi významový poměr

Včera šel do kina nejenom Petr, ale i Pavel.

Daroval mi kytici růží a knížku.

Marii miloval Petr, a tedy i Pavel.

Byl nadaný, jenže nestálý.

Pojedeme tam buď vlakem, nebo autobusem.

Hypotaxe – je signalizována:

1. **rekcí (vazbou)** – forma rozvíjejícího výrazu je diktována rozvíjeným výrazem

Petr viděl Marii/Pavla/Karla... (vždy akuzativ)

košík jablek/hrušek/brambor... (vždy genitiv)

2. **adjunkcí (přimykáním)** – forma rozvíjejícího výrazu nesouvisí s rozvíjeným výrazem, je dána sémantikou

strom na poli/u řeky/tam/za lesem...

Petr studoval pořád/pět let/od 20 let/celou noc/zřídka/často...

3. **kongruencí (shodou)** – rozvíjející výraz přebírá od rozvíjeného některé gramatické kategorie

Viděl Petra (AK.SG.MASK) úplně zničeného (AK.SG.MASK).

Včera jsem viděl Pavla vcházet do našeho (GEN.SG.MASK) bytu (GEN.SG.MASK).

PREDIKACE

- Šmilauer považuje predikaci za syntaktický vztah svého druhu, který pojí **pouze přísudek a podmět** a formálně je manifestován **shodou**, jejímž prostřednictvím přebírá přísudek některé gramatické kategorie podmětu

Dívka (SG.FEM) studovala (SG.FEM).

**Dívka (SG.FEM) studovaly (PL.FEM).*

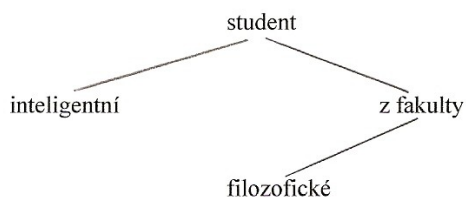
**Chlapci (PL.MASK) studovaly (PL.FEM).*

- ve **valenčních popisech** se tento vztah řadí k subordinaci či dominaci
- Grepl-Karlík tvrdí, že predikace se ve větách bezpodmětových váže k jinému prvku struktury

SUBORDINACE

- Šmilauer užívá pro tento vztah termín **determinace** = vztah 2 členů, z nichž jeden je nadřazený a determinuje ten druhý
- v zásadě se tím rozumí spojení komponentů větné struktury, které představují nehomogenní prvky
- tento vztah je formálně realizovaný **hypotaxí**
- *Mluvnice češtiny 3* operuje s jiným termínem, který je definován striktně formálně, ačkoli se chápe jako projev sémantických vztahů, a to **dominace** = nějaký výraz větné struktury (kromě VF) je funkčně předpokládán v syntaktickém poli jiného výrazu, tzn. hierarchicky vyšší člen (dominující) podmiňuje užití hierarchicky nižšího členu (dominovaného) → z toho vyplývá, že perspektiva vzhledem k pojetí vztahů subordinace je přesně opačná

inteligentní student z filozofické fakulty



ZMNOŽENÍ SYNTAKTICKÉ POZICE

- KOORDINACE

- APOZICE/ADORDINACE

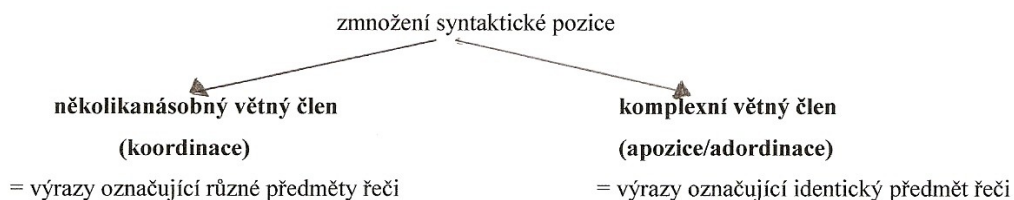
- je to formálně pojatý vztah zavedený u nás MČ 3
- pojí ty větné členy, které v syntaktické struktuře obsazují jednu syntaktickou pozici více výrazy s podobným statusem
- **koupil někdo koupí někomu něco ... S_{nom} – VF – S_{dat} – S_{ak}**

Petr a Pavel koupili Marii, jejich dobré kamarádce, kytici růží a čokoládu.

Petr a Pavel = S_{nom}

Marii, jejich dobré kamarádce = S_{dat}

kytici růží a čokoládu = S_{ak}



KOORDINACE

- syntaktický vztah mezi dvěma a více jednotkami větné i souvětne struktury, které mají stejnou větněčlenskou funkci, tj. jsou umístěny v jedné syntaktické pozici (valenční i nevalenční)
- jednotky několikanásobných větných členů v syntaktickém vztahu koordinace označují různé skutečnosti, které jsou navzájem rovnocenné a na sobě významově nezávislé, do koordinační skupiny jsou spojeny proto, že spolu nějak souvisejí

Maminka uvařila gulášovou polévku a svičkovou.

Odešel do ciziny kvůli penězům, a aby ukončil krachující vztah.

Petr viděl, že se Marie koupe s Pavlem a že si přitom nezatáhli rolety.

Petr viděl, že se Marie koupe s Pavlem, a hrozně si přál, aby se v tomto okamžiku proměnil v Pavla.

- v rámci teoretických modelů gramatického popisu lze koordinaci vysvětlit dvěma způsoby, a to na základě:
 - a) expanze (rozšiřování)** – tzv. koordinace rozšiřující: v jedné syntaktické pozici je umístěno více výrazů
 - b) fúze (sjednocování)** – tzv. koordinace sjednocující: do jedné syntaktické pozice se dostávají výrazy v důsledku sloučení vět, tzn. různé výrazy z vět, které mají podobnou stavbu

APOZICE

- syntaktický vztah mezi dvěma prvky větné struktury, které jsou umístěny ve stejné syntaktické pozici a označují v podstatě totéž
- oba prvky spjaté vztahem apozice tvoří tzv. komplexní větný člen

Bára, naše nejlepší brankářka, odjela do ciziny. (= komplexní podmět)

Báru, naši nejlepší brankářku, jsme neviděli už týden. (= komplexní předmět)

Toto je Bára, naše nejlepší brankářka. (= komplexní přísudek)

- závazně se apoziční vztah realizuje **juxtapozicí** = prosté přiřazení větných členů k sobě bez signalizace mluvnického vztahu

Tatána Kuchařová, česká miss world, se setkala s naším prezidentem. (identická osoba)

Byla zvyklá vstávat brzy, už ve čtyři hodiny. (identický čas)

Položil knihu tam nahoru na skříň. (identické místo)

- juxtapozice: **těsná (restriktivní)** = mezi složkami apoziční skupiny není úsekový předěl a apoziční skupina tvoří jeden promluvový úsek (*Stalo se to někdy v listopadu.*)
 - volná (nerestriktivní)** = mezi složkami je hluboký úsekový předěl a každá složka apoziční skupiny tvoří samostatný promluvový úsek (*Teď, v listopadu roku 1987, jsem se seznámil se svou nynější ženou.*)
- kromě toho mohou být užity také tzv. **apoziční výrazy**: *to jest, to, totiž, jinak, zkrátka, například, zejména, neboli, alias, respektive*

➤ mezi apozičními prvky, které referují k identické skutečnosti, nemusí být vztah plně synonymie, mezi výrazy spjatými vztahem apozice mohou být **různé významové relace**:

- | | |
|-----------------|--------------|
| a) identifikace | f) vyloučení |
| b) klasifikace | g) identita |
| c) kvalifikace | h) shrnutí |
| d) výčet | i) zpřesnění |
| e) vytčení | j) oprava |

Mezi vztahy roviny jazykové reprezentace a roviny jazykového významu existuje jistá silná souvislost – prototypicky se **koordinace** vyjadřuje **parataxi**, **subordinace** **hypotaxi** a **apozice** **juxtapozicí**. V některých případech však nastává kolize významu a formy:

Včera večer přišli Petr s Pavlem. – hypotaktické vyjádření koordinace

Včera večer přišli Petr a Pavel. – parataktické vyjádření koordinace

Petr včera večer přišel s Pavlem.

**Petr včera večer přišel a Pavel.*